

POPINO SHVATANJE HUMORA

(Odnos Popinog antologičarskog rada na *Urnebesniku* i ostalog njegovog stvaralaštva)

Specifičnost poezije Vaska Pope u srpskoj književnosti pedesetih i šezdesetih godina XX veka uticala je na sporadično nerazumevanje i otežanu recepciju. Bez obzira na to koliko je tadašnja književnost bila u toku sa svetskim književnim dešavanjima i koliko je bila poetički osvešćena, publika i kritika još uvek nisu mogle da prihvate Popinog konja od osam nogu, razgovor kostiju ili ljubav jednog belutka. Shvatanje njegove poetike bilo je problematično, jer je Popa nikada teorijski nije objašnjavao, on ju je predstavljao samo implicitno, svojom poezijom. Čak i kada je govorio o drugim pesnicima i o njihovim poetikama, nije izlazio iz okvira poezije, iz slikovnih predstava i metaforičnog jezika (na primer, takvi su *Zapisi o pesništvu*).¹ On nije jedan od onih pesnika koji pišu sa jasnim autopoezičkim izjavama, pa zbog toga njegova dela nisu propraćena smernicama za tumačenje. Ipak, postoji nešto što je jasno naglasio na predavanju koje je održao u Berlinu 1966. godine. Ukazao je na „tri stuba na kojima se zasniva njegov poetski svet: narodna mudrost, humor i snovi, a cilj je resakralizacija desakralizovanog sveta”.²

Kako tvrdi Tihomir Brajović, Popino shvatanje humora je poput Šopenhauerovog, koji smatra da se iza šale krije uvek najdublja ozbiljnost, a da je humor dete smešnog i uzvišenog.³ On se zaista tako odnosi prema humoru, sa ozbiljnošću, sistematski i posvećeno. Taj *ur-nebesni* odnos vidi se u njegovoj antologiji pesničkog humora. Ta antologija, nazvana *Urnebesnik*, ima svoj uvod, teorijska gledišta uglednih književnika i mislilaca, a zatim slede pažljivo probrana ostvarenja, poređana tako da bi nam se razvoj shvatanja humora otvorio i prikazao u najboljim primerima. Vasko Popa bira ostvarenja autora čijoj je poetici najbliža njegova poetika, daje kao primere dela i odlomke koji su najubedljiviji i pesnički najbolji, pa se može uočiti čvrst odnos između tih predstava humora i Popinog stvaralaštva. Oni korespondiraju na nekim stvaralačkim nivoima, dok se na drugim potpuno razilaze, ali je veza uočljiva i nikako zanemarljiva.

U uvodnoj reči Popa razvija definiciju humora. Tvrdi da se sa pravim humorom niko ne može izboriti, osim samog humora. Traganje za humorom u novijoj srpskoj književnosti dalo je *Urnebesnik*, jer se humor „ozloglašeni palikuća”, „nastanio u samom žarištu poezije”, postao je car.⁴ Naglašava razliku između duhovitosti i humora i tvrdi da je uveo samo

¹ Vasko Popa, *Kora*, Beograd, 1969, str. 125-141.

² Ivan V. Lalić, „An expanded note on a quest for Vasko Popa's poetics”, *Poezija Vaska Pope, zbornik radova*, Beograd, 1997, str. 57.

³ Tihomir Brajović, „Urnebesne slika Vaska Pope”, *Poezija Vaska Pope, zbornik radova*, Beograd, 1997, str. 102.

⁴ Vasko Popa, *Urnebesnik*, zbornik pesničkog humora, Beograd, 1979, str. 8.

dela delotvornog humora. Taj humor je učinio da se dođe do novih pesničkih sredstava i izraza, a sve do čega se dolazi je razorno, bezobzirno i zapanjujuće, jer na to utiče priroda humora, koji je buntovan, moćan i precizan. Stvaranje humora zasniva se na ispremeštanim položajima svega ustaljenog, i ono liči na građenje ruševina, „velelepni i savršeni ruševina doduše, jer ih niko više ne može srušiti”.⁵ Upravo tu snagu humora potencira Popa u *Urnebesniku*, a samo dela jakog humora (samim tim i retkog i skupog) pravi su primeri nepokornosti humora koji koriste izabranici Popine antologije. On se ne boji da prizna da taj humor neće doneti smisao u besmisleni svet, već će doneti samo novi besmisao, ali će on biti nov, drugačiji i možda zanimljiviji od stvarnosti, jer je izmaštan. Taj humor baš zato i nije pretvoran, jer on ne navodi na pomisao da bi nam bilo bolje drugačije, ali nam dopušta da vidimo to drugo uređenje sveta, i tu je njegova opasna draž. Popa naglašava da je uvrstio dela novije književnosti koja naziva „ponosnim i prkosnim znamenjima humora”.⁶ Takav humor ništa ne sakriva, on je surovo iskren i toliko moćan da nas može pomeriti iz središta baš zato što ne zna da laže. Bez obzira na to, može da nas navede da zaboravimo na realno i uživamo, bar na nekoliko trenutaka. Ove tvrdnje povezane su i sa samim Popinim stvaralaštvom, pogotovo sa njegovim ciklusima pesama koji su utemeljeni na humoru, poput onih u knjigama *Nepočin polje* i *Sporedno nebo*.

Nakon uvodnog dela sledi *Mali rečnik humora* koji sadrži razmatranja o humoru Isidore Sekulić, Marka Ristića, Sretena Marića, Pavla Stefanovića, Koče Popovića, Elija Fincija, Zorana Mišića, Zorana Gluševića i Bore Ćosića. Njihovi stavovi o humoru, njegovoj ulozi u životu i umetnosti, kao i o položaju koji bi trebalo da ima u stvarnom i pesničkom svetu, dotiču se sa Popinim stavovima, a samim tim i sa njegovom poezijom. Isidora Sekulić ističe da ne smemo mešati humor sa komikom, satikom, karikaturom i „larmom smeha”, da je humor „fina umetnička suština”, na istoj liniji sa tragedijom, ali na suprotnom kraju, jer se on prima „uz tanak osmeh i pritajen uzdah”. Humor je, smatra Marko Ristić, jedna nagon-ska, izvorna kritika „konvencionalnog, misaonog i osećajnog ustrojstva” i on dovodi stvarnost u nadstvarne odnose. Marić navodi primere Hesioda, Svifta i Hegela, najviše ceni *dry mock*, i tvrdi da su veliki humoristi najveći melanholic, jer je tragično osećanje života izvor pravog humora. Humor se ne da uhvatiti u mrežu bilo kog sistema i teorije, a ne sme mu se prići ni bez sistema, jer se možemo „izgubiti u beskraju”, a otkako smo svesni nepostojanja onog sveta, humor je najpozitivnija tekovina našeg duha. Stefanović ga povezuje sa trajnim visokim stupnjem slobode duha i on nikako ne ide uz kompleks inferiornosti. Finci ističe da se humorom možemo boriti protiv laži, ukalupljenosti, shematizovanog i smrti. Humor može da razori, razgoliti, on je sam po sebi jedna filozofija, živi u nerazumnom („jer gde je sve razumno, tu humora nema”). Smeh je kritički odnos prema svetu. Mišić nam nudi humor u zamenu za filosofiju, etiku, mit, tragediju... Navodi Beketa kao vrhunac paradoksa, gde se „farsa uzdigla do mesta antičke tragedije”. Smisao humora je da oslobodi čoveka ukazujući mu na njegovu neslobodu, da mu pribavi moć spektakularnim prikazivanjem njegove nemoći i da ga spase saznanjem da nema spasa. Približavanje

---

⁵ Isto, str. 9.

⁶ Isto, str. 10.

satani putem humora uočava Bora Ćosić, jer vidi da se današnji čovek smeje na mestima koja su ranije izazivala čuđenje i grozotu, pa čak i strah.⁷

Popa je dela i odlomke u *Urnebesnik* unosio na osnovu ovakvih i sličnih težnji i razmatranja o humoru. Stav prema humoru pun je (straho)poštovanja i njemu se prilazi sa oprežnošću zbog njegove snage, jačine i nepokolebljivosti. Humor dobija osobine živog bića, nepogrešivog sistema i neumornog pokazatelja istine, što je uočljivo i u Popinim delima. Nakon razmatranja o humoru i poglavlja „Humor u očima pesnika“, sledi deo „Zbornik pesničkog humora“, gde se nalaze dela i odlomci autora koji su koristili humor kao postupak, kao temu, ideju i sredstvo, i gde je humor izvor postojanja umetničkog dela. Popa navodi autore koji su cenili snagu humora približno kao on sam i daje njihova dela najuočljivijih humornih crta. Uvrstio je odlomak *Romana bez romana* Jovana Sterije Popovića koji govori o ljubavi, a *Panegirik crvu* i ideja odavanja počasti nečemu čemu se obično ne odaje, korespondira sa Popinom idejom apostrofranja „Ništarije“, „Sirote odsutnosti“ i „Majstora senki“ u ciklusu *Nebeski prsten*. Oba autora ističu moć apostrofranog i iskazuju njegovu kontrolu i neprikosnovenu nadmoć nad ljudima. Kod Sterije crvu se sve pokorava, jer on jede papir, dakle, jede istoriju, novine, zapise i drugo. Popa preispituje opozicije postojanja i nepostojanja, kao i prisutnosti i odsutnosti, a oba autora govore o ljudskom postojanju dovedenom pred nečiju samovolju, o ponavljanju postojanja, trošnosti života i čoveka.

Reči Jovana Jovanovića Zmaja „Smejao sam se – da ne plačem/ Gledajući ovaj jad...“⁸ povezane su sa čitavim Popinim ciklusom *Vrati mi moje krpice*, jer on je „poema o neprištajanju, odbijanju, čistom revoltu“.⁹ Smeh se stavlja u poziciju najjačeg oružja pomoću kojeg se napada tuga, smrt, strah, vlast i glupost. Humor tako postaje jedini izlaz iz negativnog, a Popine kletve i pretnje su smešne koliko su i opasne, jer pokazuju jedan vid preispitivanja sopstvene (ne)moći. Pretnje se gradiraju tokom ciklusa, postaju jače i fokusirane, smrtonosnije i zajedljivije, dolaze od neslaganja do mržnje, preko razočaranja: „Biću glogov kolac u tebi/ Jedino što u tebi mogu biti/ U tebi kvariigro u tebi bezveznice/ Ne povratila se“ (pesma 12).¹⁰

Slično shvatanje sveta i njegovog ustrojstva postoji i u pesmi *Ej ropski svete* Laze Kostića, u kojoj se razmatra podređenost čoveka nebeskim silama: „Nebo je samo/ ugnuta stopa gospoda Boga/ njome da zgnječi samrtnog roba/ do poslednjeg droba“ (*Ej ropski svete!*).¹¹ Popine pesme iz ciklusa *Igre* odgovaraju ovakvom gledištu („Pre igre“, „Žmure“, „Klina“, „Između igara“). Teme poretka, besmisla, samouništenja, života, dosade i smrtnosti prisutne su u delima oba pesnika. Razočaranje je glavni pokretač ovih osećanja, pa tako Popa naglašava ponavljanje, kružnost događaja i situacija, i nemogućnost izlaza, ali i postojanje želje za njim. „To je arhitektura jednog kružnog pakla, konstruisanih od delova razglavljenih i polomljenih igračaka. Najtragičnije situacije ispevane su u najliriskijem tonalitetu („Ružokradice“, „Pepela“), humor vibrira u rečenicama o kobnom nekom nedohvatu

⁷ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 15-34

⁸ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 38.

⁹ *Srpska književnost u književnoj kritici*, knjiga 9, urednik Jovan Hristić, drugo izdanje, Beograd, 1973, str. 367.

¹⁰ Vasko Popa, *Pesme*, Beograd, 1978, str. 71.

¹¹ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 75.

(„Lovca“).¹² Rezultat tih igara besmislen je, ali se uprkos tome (ili baš iz tog razloga), sve ponavlja i beskonačno traje, i identično završava. Te igre postaju smisao, prihvatljivo i propisano ponašanje, a igrači pristaju da se igraju do kraja i onda opet, ispočetka, do smrti i uništenja: „Ko se ne razbije u paramparčad/ Ko ostane čitav i čitav ustane/ Taj igra“ („Pre igre“) ili „Igra se nastavlja živo/ Sve dok ima ruku/ Sve dok ima nogu/ Sve dok ima bilo čega“ („Jurke“).¹³ Zbog tog besmisla humor postoji u Popinjoj poeziji.

Na Nepočin-polju postoje neminovni zakoni koji cikluse svode u isti fokus. To su zakoni besmisla, i bez obzira da li se suočavamo sa tim uz pomirenje ili pobunu, besmisao i bezizlaznost ostaju krajnji ishod. Tako je i u ciklusu *Kost kosti*, gde je razmatranje situacije dato u dijalogu kostiju koje su na početku oduševljene svojom slobodom. Do poslednje pesme ciklusa one kroz dijalog dolaze do želje za osećajem pripadnosti, zaštite i brige. Razmatranje pitanja identiteta, egzistencije i esencije, kao i pitanja slobode, sudbine i teškoće, na duhovit način, kroz razgovor daju sliku neprikosnovene moći besmisla Nepočin-polja, kao u pesmi *Na mesečini* („Ko da ponovo sve počinja/ Nekim strašnjim početkom/ Znaš li šta/ Umeš li ti da laješ“).¹⁴ Vinaverove reči: „Ima li šta jezivije smešno, (za čoveka zdravih nagona) od nebića, negacije, neopstanka?“¹⁵ odgovaraju Popinim stavovima iskazanim u ovom ciklusu. Vinaverova pesma navedena u *Urnebesniku*, „Varoš ječi od usklika“, bavi se pitanjima vlasti, poretka i kružnog obnavljanja pravila i zakona. Oba autora bore se humorom protiv vladavine besmisla i ponavljanja situacija. Ta borba propada, ali humor ostaje da odjekuje, jer poseduje dovoljno snage da bude glasan, bez obzira na to što je osuđen na neuspeh protiv jačeg neprijatelja. Taj postupak koriste i Dragan Aleksić (*Laboratorij*), Moni de Buli (*Iksion, Reči-beskućnice*) i Risto Ratković koji slavi smeh („Trebalo ga čuti, taj definitivni smeh. Smeh u lice besmislenoj smrti“).¹⁶ Njihovi tekstovi navedeni u *Urnebesniku* poseduju humor koji prkosi besmislu, opasnosti, uništenju i nestajanju. I Dušan Matic pripisuje humoru veliku moć, kaže da je humor kao oluja, revolt nad nepravdom, postoji da bismo lakše (nasmešeni) podneli život. Tako se i Popa odnosi prema okruženju koje mu ne prija i sa kojim ne zna kako da se nosi.

U *Urnebesniku* Popa navodi i poetička shvatanja Rastka Petrovića. On kaže: „Pisati stihove na podu, klečeci, nadvijen nad hartiju, nalakćen na ruku u kojoj se drži pisaljka, tako da celo telo svojim naporom učestvuje u beleženju ekstaze.“¹⁷ Ti stavovi o potpunom posvećivanju pisanju odgovaraju Popinim, jer on tvrdi da je pesnik „brat rudara, lovaca na biserne školjke, čuvara svetionika“, da pesnik nije sam sebi važan nego mu je najvažnije pesništvo, da pesnik „radi uprkos svima onima kojima nije potreban, nekad i uprkos samom sebi“, jer „nedopustivo je da plamena knjiga u grudima izgori i dogori uzalud, nepročitana“.¹⁸ Korelacije između Petrovića i Pope ne zadržavaju se samo na posvećenosti pesništvu, već postoje i na planu njihovog odnosa prema slovenskim simbolima i mitu, domaćoj tra-

¹² *Srpska književnost u književnoj kritici*, knjiga 9, str. 366.

¹³ Vasko Popa, *Pesme*, str. 43, str. 50.

¹⁴ *Isto*, str. 57.

¹⁵ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 40.

¹⁶ *Isto*, str. 42.

¹⁷ *Isto*, str. 41.

¹⁸ Vasko Popa, *Kora*, Beograd, 1969. str. 141.

diciji i folklornoj leksici. Obojica istražuju dubine kolektivnog, nacionalnog prisećanja da bi izveli zajedničke znakove i osećanja. Popa najviše folklornih simbola i mitova obrađuje u ciklusima *Vučja so*, *Poklonjenje hromom vuku* i *Vučja zemlja*, a preoblikovanje mitova naročito je prisutno u *Burlesci gospodina Peruna Boga Groma* Rastka Petrovića. Petrovićevo shvatanje humora Popa je hteo da predstavi u *Urnebesniku* pesmom „Najsentimentalniju o sitosti legendu“, u kojoj on govori o prepuštanju i potonuću na način vrlo blizak Popinom, poskočno, pevljivo, korišćenjem folklornih leksema. Rastko Petrović prelazi granice istorije i protoka vremena u pesmi „Lovčevo bdenje“ („Bolni zgrčeni i hladni, ja i osam dosada/ I tri vođe revolucije igramo se, kartamo“)¹⁹ i uz smeh spominje imena Dantona, Robespjera i Maraa. Tako i Popa govori Hromom vuku u čitavom ciklusu, ponaša se kao da je vuk prisutan i da može da utiče na njegovu sudbinu. Pavle Ugrinov i navodi Popin otvoren stav prema Rastku Petroviću: „Rastko je bio inteligentan, video je šta se radi na Zapadu, ali nije išao za njima, epigonski, već je sve to ‘primenio’ na naše mitove i izrazio našim jezikom. On je uistinu moj duhovni otac, po toj tematici, po toj duhovnoj dimenziji. On je započeo ono što sam ja kasnije razvio. On je takođe imao vuka i tu našu mitologiju“.²⁰

Bora Ćosić i Popa razmatraju granice našeg postojanja. Ćosić ih vidi u neprijateljskim kategorijama koje su počele da nastupaju zajedno, i u realnosti i u tekstovima. To su smrt i smeh. Razlog ulaska smrti u humorističke i satirične tekstove vidi u povezanosti smeha sa satanom, a samim tim i sa čovekom. Apokaliptična vizija nemoći i propadanja prisutna je u delu *Kuća lopova* navedenom u *Urnebesniku*. Kada čovek ostane jedini živ u svetu kojeg su pojele muve, on ne može nikako da im se suprotstavi, jer su mu usta puna muva i one su ga potpuno umrtvile. Humoristični ton ovu sumornu viziju čini podnošljivijom, pa je i to jedna od istaknutih moći humora. Ovu moć humora koristi i Popa u svom ciklusu *Razmirica*, gde sedam puta započinje razgovor sa apsolutom, i svaki put dijalog započinje jedna strana, a završnu reč ima superiornija strana, ona jača i nepobediva. Baš zato što je u dve pesme apsolut ništavilo („zini nulo da nam svane“ i „preseci se uzduž nulo“),²¹ postoji plodno tle za razvoj i upotrebu humora kao postupka i kao jedinog načina ophođenja sa superiornim. Popa koristi humor da bi prevladao bezizlaznost i stradanje. U razgovoru sa apsolutom teži se slobodi do koje se na kraju dolazi samo prividno. Jer, ono što sledi ravno je nemoći i paralizovanosti Ćosićevog čoveka kojeg su zarobile muve: svet koji je pojeden jer je bio uhvaćen na spavanju, kao u pesmi *Slobodan let* („Tu sam vas ptice čekao/ Odrežite sebi krila/ Slobodan da vam bude let“).²² Tako je borba nemoguća, ali se od nje ne odustaje. Ostaje samo prkos, podsmeš i pobuna do smrti: „Samo da im opsujem majku, neka su i drugi tako, bilo bi mi lakše.“²³

U svom tekstu „Elementi nadrealizma u poetici Vaska Pope“, Jelena Novaković ističe da Popin *Urnebesnik* odgovara Bretonovoj *Antologiji crnog humora* i da je zajedničko polazište suočenje sa besmisлом i konstatacija o čovekovoj usamljenosti u ravnodušnom svetu

¹⁹ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 136.

²⁰ Pavle Ugrinov, *Iz knjige o Vasku*, Novi Sad, 1992, str. 23.

²¹ Vasko Popa, *Pesme*, str. 85, str. 90.

²² *Isto*, str. 91.

²³ Vasko Popa, *Urnebesnik*, str. 195.

sa kojim ne može da uspostavi vezu.²⁴ Ona ističe da se Bretonov nadstvarni svet zasniva na približavanju udaljenih, logički nespojivih realnosti.²⁵ To su predmeti iz stvarnosti koji su dovedeni u vezu sa nestvarnim u piščevoj imaginaciji i zajedno čine specifičan pesnički svet. Bretonov stav da je spoljašnji svet samo okvir za univerzalne emocije i da jedino zbog te univerzalnosti ima vrednost, može odgovarati načinu na koji se Popa odnosi prema spoljašnjem svetu. On gradi novu realnost na osnovi uzora one koja postoji. Jelena Novaković ističe da se kod Bretona u *Antologiji crnog humora* mogu uočiti koherentni sistem i izvesna pravilnost uprkos zalaganju za haotičnost i nered. U tom sistemu se očitava „moderna predstava o čudesnom“.²⁶ Bretonovom oslobađanju čovekovih iracionalnih snaga nalikuje i Popina težnja da se prepusti čistom smehu kao vidu otpora prema stvarnosti. U stvaranju nove realnosti kojom vladaju nagoni i čista ljudska snaga oslobođena od aktivnosti svesti, Popa je blizak Bretonovoj poetici, koja se ne zasniva samo na begu od stvarnosti, već na kombinovanju i korespondiranju elemenata racionalnog i iracionalnog. Breton smatra da se uloga poezije može videti kao potpuno novo ovladavanje našom psihološkom snagom i da ona treba da nas dovede do preobraženja sveta i izmene života.²⁷ Ovo se može primeniti i kao *credo* pisaca iz Popinog *Urnebesnika*.

Pesma, kao svesno uklapanje pesničke građe, sadrži razne elemente kojima se postiže određeni efekat. Humor je jedan od tih elemenata koji je imao veliku ulogu u stvaranju poezije Vaska Pope. On izražava svoj nemir kroz igru, razmatranje svetskog poretka i remitologizaciju. Nacionalnu specifičnost dovodi do univerzalnog, kosmogonijskog i svezremenog nivoa. Popa se pomoću humora i sna suočava sa onim neprihvatljivim u svom okruženju, on ne beži od sveta, nego ga preispituje i razvija sopstveni način preživljavanja. On nije prvenstveno pesnik osećanja, već pesnik razuma, jer je smeh vezan za razum, a „gde je sve podređeno osećanju i sentimentu, tamo nema smeha. Smešno zahteva anesteziju srca, ono se obraća čistoj inteligenciji“.²⁸ Popa se bavi suštinskim pitanjima egzistencije kao što su poreklo, smrt, život i ljubav, a sa problematičnim i negativnim aspektima suočava se pomoću humora. U načinu korišćenja humora vidi se povezanost novije srpske književnosti i Popinog mesta u njoj. U ciklusu *Igre* život je jedini ulog, a ono što se može dobiti pobedom jednog besmisla je neki drugačiji besmisao, tako da taj humor ima smrtonosni otrov, jer pokušava da se usprotivi sudbinskoj ništavnosti.

U njegovoj poeziji moguće je postojanje nečijih (ili ničijih) kostiju koje vode svoj razgovor bez smisla. Egzorcizam Popinog ciklusa *Vrati mi moje krpice* zasniva se na igri rečima gde se svakom idiomu dečjih igara dodaje drugačiji smisao, a značenje se tako pomera, pa oni postaju ubojitiji i snažniji. Tako se, kao što je slučaj u ciklusu *Belutak*, humorom u jeziku otkrivaju mitske predstave i slike, jezik se obnavlja i bogati, ali se svet tog jezika prikazuje kao besmislen, kao žrtva neke sitne šale koju niko nije izrekao ili za koju se ne zna ko je njen vlasnik ili uzrok, a Popa to naziva neslanom šalom bez šaljivaca. U Popinog poe-

²⁴ Jelena Novaković, „Elementi nadrealizma u poetici Vaska Pope“, *Poezija Vaska Pope, zbornik radova*, Beograd, 1997, str. 59-60.

²⁵ Jelena Novaković, *Bretonov nadstvarni svet*, Beograd, 1991, str. 13.

²⁶ *Isto*, str. 13.

²⁷ Jelena Novaković, *Bretonov nadstvarni svet*, str. 6.

²⁸ Anri Bergson, *O smehu: Esej o značenju smešnoga*, Beograd, 1920, str. 4.

ziji, tačnije u ciklusu *Sporedno nebo*, šala je ceo svet, svemir, a šaljivac njegov kreator. Popa humorno osvetljava postanje sveta, uslove čovekovog postojanja, odnos čoveka prema tim uslovima, ljudske pokušaje da se pobrine za spas i da se pronađe spasilac. Popa koristi humor da bi iskazao suštinu neotkrivenog, pojava i sveta u kome se ostvaruje čovekovo postojanje. Taj stvoreni svet je besmislen, uzroci su pogrešni, a posledice tragične, pa je i čovek žrtva tih nesrećnih okolnosti ili žrtva svojih grešaka. Sve ove ozbiljne teme humor dovodi u razmatranje, jer ozbiljnost ne bi bila dovoljno snažna da se izbori sa besmisлом. Popa nije usamljen u tom postupku, jer u novijoj srpskoj književnosti postoje primeri za to, a sakupljeni su u Popinoj *Antologiji pesničkog humora*.

Njihov humor je specifičan, jer često ne dovodi do smeha, već do užasa i jeze, a slika sveta koja se stvara humorom zapanjujuća je i zastrašujuća u velikoj meri. Popin humor tako stoji u tesnoj vezi sa groteskom. Wolfgang Kajzer tvrdi da se sa tim pojmom ne vezuje samo nešto vedro, razigrano i naivno-fantastično, već pre svega nešto teskobno, nelagodno.²⁹ Često je humor kod Pope izazivač negativnih emocija i odlazi daleko izvan naivnog smeha. Pošto se groteskno doživljava kroz čin prihvatanja određenog pesničkog sveta, čitalački doživljava nečega kao grotesknog ne mora biti uslovljen samom sadržinom ili strukturom dela. Tako delo ne mora po osnovnoj intenciji umetnika biti groteskno. U pesničkom svetu koji Popa stvara, a u kojem razgovaraju kosti, postoje nepostojeće životinje i živi odnosi između neživih predmeta, sve se dešava logično i po pravilima odgovarajućim za organizaciju i pravila tog nerealnog sveta. Ono što taj svet čini grotesknim je ustrojstvo našeg, realnog sveta, i to poređenje u nama, posle smeha i lake neugodnosti, izaziva osećaje teskobe i jeze. Kao elemente grotesknog Kajzer određuje čudovišni biljni i životinjski svet, mehaničke naprave koje razvijaju sopstveni život, duše zaposednute ludilom i nejasno poreklo stvari i događaja.³⁰ Ovi elementi prisutni su kod Pope, a i u stvaralaštvu autora svrstanih u Popin *Urnebesnik*. Efekat tih pojava nije strah od smrti, već strah od života u takvom poretku, a taj efekat Kajzer je postavio kao osnov groteske. „Smeh potiče iz komičnih i karikaturnih predvorja. Pomešano sa gorčinom, on na prelazu ka grotesknom poprima crte ciničkog, pa i satanskog smeha.“³¹ Upravo takav je smeh koji Popa uvrštava u *Urnebesnik*. Slika koju stvara takav humor ne udovoljava čovekovoj taštini i ne uspavljuje lažima. Popin humor vodi pod nož i otvara oči, i baš zbog te snage humora kao postupka, Popa je usko povezan sa piscima iz *Urnebesnika*.

---

²⁹ Wolfgang Kajzer, *Groteskno u slikarstvu i pesništvu*, Novi Sad, 2004, str. 23.

³⁰ Isto, str. 254-258

³¹ Wolfgang Kajzer, *Groteskno u slikarstvu i pesništvu*, Novi Sad, 2004, str. 261.